

Pilkkakirves laatuleimikossa

Pertti Töttö: PIRULINEN POSITIVISMI: KYSYMYKSIÄ LAADULLI- SELLE TUTKIMUKSELLE.

JYY'n julkaisusarja n:o 41.

Jyväskylä: Kampus kustannus,
1997. 167 s.

Pertti Töttö kantaa kirjassaan huolta siitä, että jo yhdet kymmenen vuotta jatkunut laadullisten tutkimusmenetelmien boomi on hänen nähdäkseen kaventanut ikävästi yhteiskuntatieteissä valmistuneiden ja valmistuvien menetelmätaitoja. "Mitä asialle siten voisi tehdä?", hän kysyy (s. 124) ja jatkaa: "Yksi keino voisi olla [...] keskustelun herättäminen." Tässä tarkoituksessa hän on ottanut ruutiakseen laadullisessa metodologiassa havaitsemiaan pulmia sellaisina kuin ne hänestä näyttäytyvät Pertti Alasuutarin kirjassa *Laadullinen tutkimus* – kirjassa, josta Tötön mukaan on tulit "nykypolven 'Eskola ykkönen'" (s. 29). Vanhan irvileuan kynästä kirvooneena ruodinta on tuottanut verrattoman pisteliästä luettavaa. Alasuutaria ei paljon lohduttane se Tötön alleviivaus Lukijalle -luvussa, että tuo "erinomainen oppikirja" on joutunut hänen käsissään "sijaiskärsijäksi".

Kuten Alasuutarinsa lukeneet muistavat, kirjassa käsitellään laadullisen tutkimuksen ohella jonkin verran myös määrällistä eli lomaketutkimusta laadullisen vertailukohtana. Töttö antaa tunnustusta sille Alasuutarin kannalle, ettei jako laadulliseen ja määrälliseen tutkimukseen ole mielekäs ja on hyvää vauhtia murenemassa. Toisaalta hän päätyy *Ut Diabolus Bibliam* eli "kuin piru Raamattua" -lukumenetelmää Alasuutarin sovellettuaan näkemykseen, että tämä rakentaa lomaketutkimuksesta laadullisen tutkimuksen nurjan puolen (s. 46-47). Tämä retorinen vertailuasetus, jossa laadullinen tutkimus sädehtii helmenä lomaketutkimuksen synkänmustaa taustaa vasten, toimii Alasuutarin julkilausumaa ekumeniaperiaatetta vastaan.

Otetaan esimerkki. Alasuutarin

mukaan yksi laadullista ja lomaketutkimusta erottava seikka on, että edellisessä pyritään poikkeuksettomiin sääntöihin kun taas jälkimmäinen sallii poikkeuksia. Hän antaa asiasta seuraavan itse keksimänsä esimerkin. Ajatellaanpa, että haastateltaessa maallimuuttaneita kaikki haastatellut yhtä lukuunottamatta pitäisivät naapurisuhteita tiiviinä. Alasuutari antaa ymmärtää, että lomaketutkija tyytyisi tähän 'keskiarvotulokseen' kun taas laadullisen tutkijan pitäisi selvittää syy poikkeustapaukseen. Jos selviäisi, että poikkeavan perheen yhteiskunnallinen asema on korkea kun taas muiden asema on tasavertainen naapureiden kanssa, voitaisiin muotoilla poikkeuseton sääntö: naapureiden kanssa tasavertaiset pitävät naapurisuhteita tiiviinä kun taas muita korkeammassa asemassa olevilla ei ole tällaista kokemusta.

Kuten Töttö korostaa, tämä laadullisen tutkimuksen puolesta punumaan pantu esimerkki edustaa tyyppillistä lomaketutkimusajattelua. Rakentaahan esimerkki (toisin muokatta haiskahtavan aineiston varassa) korrelaation kahden muuttujan välille: yksi on se, kuinka oma asema vastaa naapurien asemaa, ja toinen se, miten tiiviinä naapurisuhteita pitää. Lomaketutkijoiden kielellä Alasuutarin perimmäät poikkeuksettomat säännöt näyttäisivätkin viittaavan joko vakioihin tai täydellisiin korrelaatioihin.

Esimerkkiä voi jatkaa kuvittelemalla, että aineistossa olisi toinenkin poikkeustapaus, joka tarkemmassa analyysissä paljastuisi naapureitaan alemmassa asemassa olevaksi perheeksi. Tämä pysyisi riemastuttavasti rakennetun säännön linjassa, vaikka laajentaisikin sitä. Mutta entäpä kolmas kuvitelu poikkeus, perhe, jonka asema vastaisi täsmälleen naapureiden asemaa? Oletetaan, että sen haivattaisiin pitävän kiinteää yhteyttä entisen kotipaikkansa tuttavapiiriin. Ehkä voisi kehittää jonkin edellisiä yleisemmän säännön, jonka piiriin niin tämän kuin muutkin tapaukset voisi lukea, mutta saattaisi olla viisaampaa ajatella lomaketutkijan tavoin, että naapurisuhteiden kokeminen

tiiviksi riippuu monista tekijöistä, kertoittaa haastattelussa näitä tekijöitä ja selvittää naapurisuhteiden kokemismuuttujan riippuvuutta niistä jollain monimuuttujamenetelmällä.

Vika tutkijassa vai tutkimuksessa?

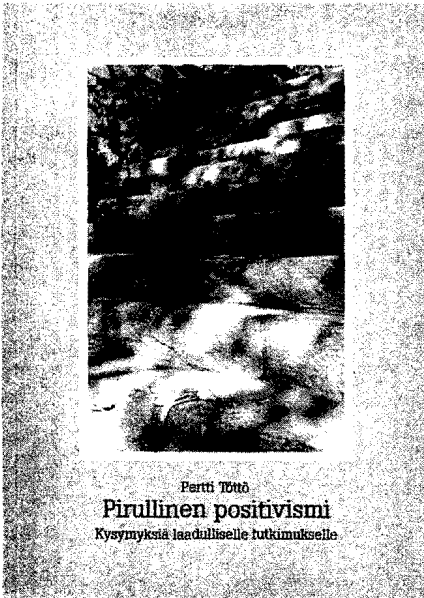
Yhtenä esimerkkinä kohdista, joissa Alasuutari käsittelee lomaketutkimusta nurjalla tavalla, Töttö nostaa esiin hänen kantansa, että vaikka lomaketutkimus saattaa tuottaa kiinnostavia riippuvuuksia muuttujien välille, sen tulkinta, mistä ne johtuvat, jää usein kurso-riseksi tai 'hatusta vedetyksi'. Tällaista lomaketutkimusta varmasti löytää, mutta vika ei tällöin ole lomaketutkimuksessa sinänsä vaan tutkijassa. Lomaketutkimus ja tilastolliset menetelmät tarjoavat paljonkin mahdollisuuksia harjoittaa sellaista salapoliisiintyötä ja arvoitusten ratkaisua, jollaista Alasuutari pitää laadullisen tutkimuksen esikoisoikeutena. Muun muassa odotetun riippuvuuden jääminen viriämättä muuttujien välille synnyttää arvoituksen, joka vaatii ratketakseen muuttujien välisen suhteen elaborointia asiaan (mahdollisesti) sekaantuneen seikan jäljittämiseksi. Samoin havaitun riippuvuuden elaborointi eri olosuhteissa antaa viiheitä siihen vaikuttavista seikoista – niitä ei suinkaan tarvitse tempaista hastusta.

Ajatellaan tästä esimerkkinä lomaketutkijaa, joka on kiinnostunut selvittämään olettamusta, että naapurisuhteiden tiiviiksi kokeminen riippuu siitä, missä määrin maallimuuttaneiden tutkittavien yhteiskunnallinen asema vastaa naapurien asemaa. Hän on asianmukaisesti mitannut molemmat muuttujat ja havainnut, että niiden välille virittyvä riippuvuus on toki olettamuksen mukainen mutta surkean heikko. Riippuvuuden heikkous muodostaa arvoituksen (joka – huomattakaa – on aineiston synnyttämä kuten laadullisen tutkimuksen mukaan pitää ollakin).

Esimerkkitutkijamme on harjaantunut veteraani, joka on osannut ottaa etukäteen huomioon,

että tutkittavaan riippuvuuteen saattavat vaikuttaa erinäiset muut seikat. Niinpä hän on ottanut selvää tällaisista seikoista, kuten siitä, kuinka kauan tutkittavat ovat maalla jo asuneet. Pyrkimään ratkaisemaan arvoitusta hän ajattelee vaikkapa näin: olettamuksen pitäisi pitää kutinsa erityisesti niiden joukossa, jotka ovat asuneet maalla pitempään kuin tutkittavat keskimäärin ja näin ennättäneet saada riittävämmän kokemukσια naapurisuhteista. Hän jakaa aineiston keskimääräistä pitemmän ja lyhemmän aikaa maalla asuneisiin ja – jotta tarinamme päättyisi onnellisesti – havaitsee, että riippuvuus voimistuu edellisessä mutta häviää jälkimmäisessä ryh-

mässä. Tutkijamme ei siis tarvinut tempaista mitään hatustaan, päinvastoin hän sai siihen sulan.

Töttö problematisoi edelleen laadullisen tutkimuksen näkemystä siitä, että tuo tutkimus (toisin kuin lomaketutkimus) ammentaisi suoraan ihmisten elämästä ja että se tarjoaisi tutkijalle paljon monipuolisemmat mahdollisuudet käsitellä tutkimusongelmaansa kuin "rajoittunut" lomaketutkimus. On helppo yhtyä Tötön siihen kantaan, että aineistot ovat tuotettuja, eivät annettuja, kerättiinpä ne sitten strukturoituja kysymyksiä käyttäen tai ihmisten puhetta

pehmeistä pehmeimmin nauhalle tallentaen. Ja se, miten monipuolisesti aineistoa voi käsitellä, riippuu ennen muuta siitä, kuinka monipuolista tietoa koottu aineisto sisältää: kysymättä jäänyt asia on kysymättä jäänyt asia niin laadullisessa kuin lomakehaastattelussaakin. Lomaketutkimuksen rajoittuneisuus on lähinnä sitä, että koodattuna kootun aineiston koodauksia on jälkikäteen mahdollista muuttaa toiseksi (toki uudelleenluokittelu ja muuttujien yhdistely ovat mahdollisia), kun taas puhuntana olevaa aineistoa tämä rajoitus ei sido.

Töttö kummastelee myös sitä laadullisen tutkimuksen näkemystä, että lomaketutkija lähestyy aineistoaan etukäteen tiukasti muotoiltujen hypoteesien pohjalta, niitä testaten, kun taas laadullinen tutkija lähestyy aineistoaan "avoimin mielin" antaen sen "puhua vapaasti" (s. 63). Mutta puhuko mikään aineisto mitään, ellei siltä kysytä? Ei tietenkään. Niinpä niin lomaketutkimus kuin laadullinen tutkimus ovat vuoropuhelua aineiston kanssa.

Esimerkiksi lomaketutkija kysyy – vaikka esittämällä tiukan hypoteesin – ja aineisto vastaa, mikä usein johtaa (kuten edellisessä esimerkissä) uuteen kysymykseen ja uuteen vastaukseen jne. Laadullisen tutkimuksen helimä ajatus, että tutkijan tulisi nöyrästi ja tuppisuuna kuunnella aineistoaan, on kauniita kuulostavasta helkkeestä huolimatta rajoittava. En esimerkiksi olisi päässyt tutkimuksesani *Tv-uutisista, hyvää iltaa* puusta pitkään vain kuuntelemalla tutkimusaineistoni uutisjuttuja. Päinvastoin jutuille oli tokaistava kysymys "Oletkos muutakin kuin miltä genrensi edustajana näytät?" ja kuunnella ja katsoa niitä tästä näkökulmasta. Aineistoa ei pidäkään vain mielistellä vaan toveittain myös kovistella – siitä saattaa muutoin jäädä tärkeitäkin asioita esiin putoamatta.

Kirjassaan Töttö on antanut "pirullisen positivismin kirjallisen hankkanheiluttajan kumauttaa" laadullisen tutkimuksen peruskonseption "niin alas kuin sääntöjen puitteissa on mahdollista" (s. 42). Tämä on toki sikäli yksipuolis-

ta hiekkasäkkinyrkkeilyä, ettei vastapuoli ole nahkoiheen karvoineen kehässä panemassa hanttiin. Itse haluaisin korostaa, että ongelmat, joita Töttö esimerkiksi Alasuutarin kirjassa terävästi havaitsee, saattavat juontua osittain kirjan metodioppaille tyypillisestä yleistävästä otteesta. Jos on niin, kuten Alasuutari (*Laadullinen tutkimus*, 1993: 10) toteaa, että laadullinen tutkimus on "jossain määrin aivotkertainen, perussääntöjä luovasti soveltavaa ja usein myös uusia sääntöjä luovaa työtä", on tavallaan ympyrän nelioimistää yrittää kodifioida sitä koskeva yleinen metodiopas. Nähdäkseni yleisellä tasolla laadullisen ja määrällisen tutkimuksen "perussäännöt" ovat lähellä toisiaan elleivät jopa samat, mistä ehkä johtuu se omalaatuisuus, että – kuten Töttö osoittaa – Alasuutari tulee perustelleeksi laadullisen tutkimuksen paremmuutta monasti argumentein, jotka pätevät yhtä lailla elleivät paremminkin lomaketutkimukseen.

Vaikka Töttö (s. 42) sanookin, että "pirulliselta positivistilta on turha odottaa mitään rakentavaa", hän ei silti malta pysytellä puhtaasti repivällä linjalla vaan esittää myös jotain positiivista havaitsemiensa pulmien ratkaisemiseksi. Ensiksikään hänestä ei ole mitään järkea etuoikeutta jompaa kumpaa, määrällistä tai laadullista tutkimusta, toisen kustannuksella. Ne ovat rinnakkaisia tutkimustapoja. Niitä eivät erota niinkään jotkut "perussäännöt" kuin kysymykset, joihin niiden voi ajatella pystyvän vastaamaan. Tötön mukaan mitä-, millainen- ja miten-kysymykset "ovat laadullisen tutkimuksen alaa", kun taas miten paljon- ja miksi-kysymykset "vaativat määrällistä aineistoa analyysin kohteeksi" (s. 128). Itse korostaisin myös sitä, että useimmiten tutkimuksessa on määrällinen ja laadullinen puolensa, jos kohta niistä toisen hallitessa toinen saattaa jäädä tiedostamatta mukana raahautuvaksi.

VEIKKO PIETILÄ